يولۋاس ئۆلتۈرگەن ئەزىمەت ۋە كىر يۇيۇۋاتقان ئەر

ئەختەم ئۆمەر

قار يىغىۋاتقىلى ئۈچ كۈن بولدى. ئاپئاق قارغا كۆمۈلگەن زېمىن قىتىپ ئۇيۇپ قالغاندەك سوزۇلۇپ ياتىدۇ. ھۇشقۇيتۇپ سۇر كۆرسىتىۋاتقان شىۋىرغان قارلارنى ئۇچۇرتۇپ يۇرۇيدۇ. تەبىئەت مۇزلىغان،جاھاننى سوغۇقلۇق ئىلكىگە ئالغان. شۇ ھالدا ئالەم- جاھاننىڭ جاراڭلاپ تۇرغان سوغۇقىدىن كۆرە ئاچچىق زەربىسىدىن نىمە قىلارىنى بىلمەي قالغان كىشىلەرنىڭ يۈرەكلىرىنى مۇدھىش بىر سوغۇقلۇق ھەم غەزەپ ئىگىلىگەن. قارنىڭ سوغۇقىدىنمۇ بەكرەك جاننى قىسىدىغان پاجىئەنىڭ كۆيدۈرۈپ، چاپاندەك چىقىپ، قاخشىتىپ، جانغا ۋەھىمىلىك قىيناق سالىدىغان ئۇغىدەك سىزىمىدىن گاراڭ بولغان بىرتوپ جامائەت مەھەللىنىڭ كۈچىقىش تەرىپىدىكى ياداڭلىق ئارىسىدىكى زاراتگاھتىن قايتىپ مەھەللىگە كىرىپ كېلىشتى. بىر -بىرىدىن ئىغىر ئۈچ جىنازا ئۇلارنىڭ يەلكىسىنى ئەمەس يۈرىكىنى،روھىنى بىسىپ يانجىپ تۇرغاندەك،قوبۇل قىلغىلى بولمايدىغان ئەلەم ۋە خورلۇقتىن كۆڭۈك ئالىمى غىرىبلىقنىڭ كۈلرەڭ توزۇندىلىرى بىلەن بۇلغۇنۇپ كەتكەندەك ئىدى. ئۆلۈم -يىتىم بولۇپ تۇرىدۇ. لىكىن بۇنىڭدەك كىشىنىڭ يۈرىكىنى ئىزىپ،قەلبىدە ئوت بولۇپ يانىدىغان، غالىپلىق تۇيغۇلىرىنى پايخان قىلىدىغان ۋەقەلەر بولۇپ باقمىغان ئىدى. ئۈچ تاۋۇت مەسچىت ھويلىسىغا قاتار قىلىپ قويۇلغاندىن كىيىن، ھەسەن ئاقساقال يۈرىكى مۇزلاپ،تىترىشىپ تۇرغان جامائەتكە قاراپ قايغۇلۇق بىر ئاھاڭدا سۆز باشلىدى:

-بۈگۈن بىزگە بىر قارا كۈن بولدى،بىر ئۆيدىن بىراقلا ئۈچ جاننى ئۇزاتتۇق. ھەرھۇم يۇسۇپ پالۋان يىغىمىزنى يىغلاپ، دەردىمىزگە يىتىدىغان قىرىندىشىمىز ئىدى. ئەمدى ئۇنىڭ خوتۇن بالىلىرىمۇ يىرتقۇچلارنىڭ تىرنىقىدا جان بەردى. بىز ئۇلارنى قوغدىيالمىدۇق. مەن نۇمۇس قىلىۋاتىمەن. جامائەت، ئۇلارنىڭ تۇپراق بىشىنى تاشلىمايلى،مەرھۇملارنىڭ روھى قورۇنمىسۇن. . . . .

شىۋىرغان تىخىمۇ ئەدەشكە باشلىدى،قارلارنى توزۇتۇپ، بوغۇناق كۆتۈرۈپ، سۇنۇق كۆڭۈللەرنى تىخىمۇ مالىمان قىلىۋەتتى

ھەسەن ئاقساقالنى مەھەللىدىكى بىرنەچچە ئورۇۋىلىشقان. شىۋىرغاننىڭ چىقىراشلىرى ئارىسىدا ئۇلارنىڭ نىمە دىگەنلىكىنى بىلگىلى بولمايتى. پەقەت ھەسەن ئاقساقالنىڭ ئۇزۇن قوللىرىنى شىلتىشلىرى،باش چايقاشلىرىدىن ياشلارنىڭ قانداقتۇر بىر تەلىپىنى رەت قىلىۋاتقانلىقىنى بىلگىلى بولاتتى.

ھەسەن ئاقساقالنىڭ ئۇزۇن تونچە چاپىنىنىڭ پەشلىرى لەپىلدەيتى،سالۋا تەلپىكىنىڭ يۇڭلىرى تۇزغۇيتى. ئۇ بورانغا قارشى ئالدىغا ئىڭىشكىنىچە كۆچىنى كىتىپ باراتتى.

ئاقساقال تۆمۈر مەرگەننىڭ ھويلىسىغا كىرىشى بىلەن تەك توقۇقلۇق چىلان توروقلۇق ئاتنىڭ يىنىدا ياتقان ئىككى تايغان ھاۋشىپ كىلىپ ئۇنىڭغا ئىتىلدى. تايغانلار ئاقساقالنىڭ يىنىغا كىلىپ تونۇش ھىدنى سىزىپ يەنە ئارقىغا قايتىپ جايىغا بىرىپ يىتىشتى. قاڭتۇرۇپ قويۇلغان چىلان توروق بىر ئورنىدا جىم تۇرماي تولا چاپچىپ، ئىككى كىگىز ئورنى يەردىكى قارنى دەسسەپ مىلىق قىلىۋەتكەنىدى.

<بۇ ئادەمنىڭ خۇيى ئۆمۈر بويى ئۆزگەرمىگۈدەك. . . >دىگەنلەرنى خىيال قىلغان ئاقساقال ئىغىر قوش قاناتلىق ئىشىكتىن ئۆيگە كىرىپ كەتتى. تۆمۈر مەرگەننىڭ ئۇۋ ئىتى يىل 360 كۈن، ئوۋۋا چىقىسۇن چىقمىسۇن توقۇپ، تەييار قىلىقلىق بولاتتى. ئۇنىڭ ھازىر 50تىن ئىشىپ كەتكەن كەمپىرى 14ياش ۋاختىدا قورقۇمسىز، چاپچىپ ئىتىلىپ تۇرىدىغان تۆمۈرگە تەگكەندىن باشلاپ ھەر ئەتىگىنى كۆرىدىغىنى مۇشۇنداق جابدۇپ تەييار قىلىپ قويۇلغان ئات ئىدى. كىيىنكى كۈنلەردە ئايالمۇ ئۇنىڭغا كۆنۈپ قالدى. ھويلىدا توقۇقلۇق ئاتنى كۆرمىسە، ئۇنىڭمۇ كۆڭلى يىرىم بولۇپ، بىر نىمىسى كەمدەك بىر ئەسكى تۇيغۇ كۆڭلىنى پاراكەندە قىلاتتى.

-ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم پالۋىنىم، ساقىيىپ قالدىڭمۇ. . .

-ۋەئەلەيكۇم ئەسسالام، كەلسىلە ئاقساقال. ئۆزلىرى ساق، مەھەللە كوي ئامانمۇ؟

-ھە. . . ئاقساقال ئارتۇق بىرنىمە دىيەلمەي توختاپ قالدى. كۆزىدىن ئىككى تامچە ياش دومىلاپ چۈشۈپ تەڭدىن تولىسى ئاقىرىپ كەتكەن ساقاللىرى ئارىسىغا سىڭىپ كەتتى.

-نىمە بولدى،ئاقساقال، -تۆمۈر مەرگەننىڭ بۈركۈتنىڭكىدەك كۆزلىرى ئاقساقالغا تىكىلدى، نەچچە كۈندىن بۇيانقى ئاغرىق ئازابىدا تاتىرىپ كەتكەن چىرايىدا قورقۇنچلۇق بىر جىددىيچىلىك پەيدا بولدى.

-ئۆزلىرى ساقىسىز بولغاچقا خەۋەر بىرەلمىدۇق،جامائەتنى مەن توسۇپ قويدۇم. ئۆزلىرىنى تۇتالماي قىلىپ بۇنىڭدىنمۇ ئارتۇق قايغۇغا قىلىشىمىزدىن ئەنسىرىدىم. بىلىشلىرى كىرەك، ئۆزلىرىنىڭ ساقلىقلىرى بىز ئۈچۈن ئامەت. ئەمدى بولسىمۇ دەي. كۆڭۈللىرىگە كىلىدىغىننى بىلىمەن. بۈگۈن مەرھۇم يۈسۈپ پالۋاننىڭ خوتۇن، بالا-چاقىلىرىنى يەرلىكىدە قويدۇق. ھەممىسىنىڭ جايى جەننەتتە بولغاي.

تۆمۈر مەرگەننىڭ تاتىرىپ كەتكەن چىرايىدا قورقۇنچلۇق بىر سايە پەيدا بولۇپ سارغۇچ، يىرىك ساقال -بۇرۇتلىرى تىكىلىشىپ كەتتى، پىشانىسىدە ھەمساتتا يىڭنە ئۇچىدەك تەر تامچىلىرى پەيدا بولدى.

-تېخى ئىككى كۈننىڭ ئالدىدا بالىلارنى ئەۋەتىپ ئۇلارنىڭ ھال ئەھۋالىنى سوراتقان ئىدىم. بۇ ئەمدى نېمە بولغىنى. ئۇلارنىڭ ئۆلمىنىڭ بائىسى نېمىكىن،ئاقساقال ؟

ئاقساقال ئوڭايسىز بىر ھالدا ئولتۇرۇپ كەتتى، دەماللىققا نېمە دېيىشىنى بىلەلمەيۋاتقاندەك قىلاتتى. تۆمۈر مەرگەننىڭ تىكىلىپ قارىشىدىن ئۆزىنى قاچۇرالماي دۇدۇقلىدى :

-ئاللا ئامانىتىنى تۈرلۈك تۈمەن سەۋەب بىلەن ئەكىتىدۇ،پالىۋنىم. مېنىڭچىمۇ شۇ تاپتا يۈرۈكۈم لەختە قان بولدى. قازاغا رىزا. نېمە ئامالىمىز بولسۇن. . . ئۇ. . . ئۇلارنى. . . يول. . . . يولۋاس ئۆلتۈرۈۋىتىپتۇ. ئىزچىلار شۇنداق دېيىشتى. ھەتتا پۇت - قوللىرىنى يەپمۇ كىتىپتۇ.

تۆمۈر مەرگەننىڭ كۆزلىرىگە قاراڭغۇلۇق تىقىلدى، ئاچچىق بىر نەرسە يۈرىكىگە قۇيۇلۇپ، تىنىقى تىنىقىغا ئۇلاشماي قالدى.

-مەھەللىدىكى بىرنەچچە ياش بالا يولۋاسنى ئۆلتۈرۈۋىتىمىز دەپ سەكرەپ چىقىۋىدى،توسۇپ قويدۇم. سۆڭىكى قاتمىغان بالىلار، تېخىمۇ چوڭ ئىش چىقمىسۇن دېدىم.

بۇنى ياخشى قىپلا. بۇ ئىشنى ئۆزەم قىلىمەن. ياخشىلىققا يامانلىق دېگەن مۇشۇ. ھايۋان دېگەن ھامىنى ھايۋانلىقىنى قىپتۇ ئەمەسمۇ.

ئاقساقال تۆمۈر مەرگەننىڭ سۆزلىرىنى چۈشىنەلمەن بولسىمۇلىكىن بىر نېمىدىن قورققاندەك بولۇپ تۆمۈر مەرگەنگە يېلىندى :

-ئۆزلىرىنى تۇتىۋالسىلا، پالىۋنىم. بىلىشلىرى كېرەك. يۇرتتا سىلى بولمىسىلا بولمايدۇ. مەنمۇ قىرىپ ماغدۇرۇمدىن قالدىم. ھەر ئىش بولسا با مەسىلەھەت بىر ئىش قىلامىز، قارامىلىق قىلمىغايلا.

-خاتىرجەم بولسىلا، -تۆمۈر مەرگەن كۆزلىرىگە ياماشقان ياشلىرىنى ئاستا سۈرتىۋىتىپ ئاقساقالغا قارىدى. ، -سۆزلىرىنى ئاڭلايمەن. ئەمما بۇ يىرتقۇچلارنى يوقاتماي بولمايدۇ. يۈسۈپ پالىۋان مېنىڭ قىيامەتلىك بۇرادىرىم ئىدى. مەن ھايات تۇرۇپ ئۇنىڭ خوتۇن باللىرى مۇشۇنداق ئۆلۈپ كەتسە، ئۇ دۇنياغا بارغاندا ئۇنىڭ يۈزىگە قانداق قارايمەن. . . .

-كۆڭۈللىرى ماڭا چۈشۈنۈشلۈك. بۇ كەلگۈلۈكتىن مەنمۇ شۇ تاپتا ئۆزۈمنى قەيەرگە قويۇشنى بىلمەيۋاتىمەن. شۇنداقتىمۇ ھازىر ساقلىقلىرى يوق. ئوڭشالغانلىرىدىن كېيىن بىر نېمە دېيىشەرمىز

ئۇبدان ئاقساقال. دېگەنلىرىدەك بولسۇن

چىلان تورۇق يورغىسىغا چۈشۈپ ئاپئاق قارلارنى توزۇتۇپ، تېزگىن سىرىپ كىتىپ بارىدۇ. ئاتنىڭ شىڭشىيىپ كەتكەن قۇمۇش قۇلاقلىرىنىڭ جىدددى ھالىتىدىن بۆگۈنكى سەپەرنىڭ ئۈنىڭ قىززىپ كەتكەن تۇياقلىرىنىڭ خۇمارىنى بىسىپ، ئىچ ئىچىدىن شاتلىنىپ كىتىۋاتقانلىقىنى بىلگىلى بولاتتى. ئاتتىن كىلىۋاتقان تونۇش تەر ھىدى تۆمۈر مەرگەننىڭ بۇرنىغا يەڭگىل ئۇرۇلاتتى.

<ھايۋان دىگەن ھايۋانلىقىنى قىلىدۇ-دە. چوقۇم ئاشۇ يولۋاسىنىڭ كۈچۈكلىرى. يۈسۈپنى ئۆزۈم توسۇپ قويغان. شۇ چاغدا ئۇلارنى ئۆلتۈرۈپلاۋەتكەن بولسا بۆگۈنكى مۇشۇ كەلگۈلۈك كەلمىگەن بولاتتى. خۇدا ياراتقان جانارنىڭ نەسلى قۇرۇپ كەتسە بۇنىڭ ئۇۋالىغا قالمايلى، دەپ كۆڭلى يومشاقلىق قىلغانىنىڭ كاساپىتى مۇشۇ بولدىغۇ. يۈسۈپ ئاداش. قەدىناسلىقىمىزنىڭ ھەق ھۆرمىتى ئۈچۈن بۆگۈن جان كەتسىمۇ. . . نىمە كۆرسەم كۆرەمەن. . . . ئاشۇ يولۋاسىنىڭ يۈرىگىنى سۇغۇرىۋىلىپ، خوتۇن باللىرىڭنىڭ قىساسىنى ئالىمەن. . ئاقساقالچە بولسا ياش باللاردىن بىرنەچچىنى ئەۋەتكىسى بار. ئۇنداق قىلىپ بولامدۇ؟ئالىمادىس بىرەر كىلىشمەسلىك بوپ قالسا مەن تۇرغان يەردە يەنە مۇشۇ مەھەللە كويىدا بىركىملەرنى يىرتقۇچلار يەپ كىتىدىغان ئىش بولسا ماڭا بۇ جاننىڭ نىمە كىرىكى قالىدۇ. يۇرتتا تۆمۈر پالىۋان دىسە تۆمۈر پالىۋان دەپ خەق مىنى بىشىغا ئىلىپ كۆتۈرگىدەك بوپ كىتىدۇ، ئەمدى مەن ئۇلارنىڭ بۇنچىزا ھۆرمەت ئىززىتىگە لايىق ئىش قىلماي قۇلۇم قوشىنلارنى يولۋاس يەپ كىتىپتۇ، دەپ دوڭغۇيۇپ تۇرغىچە قارنىمنى يىرىپ ئۆلىۋالغىنىم تۈزۈك. نەچچە ئەۋلاد ئۈۋچىلارنىڭ يۇرتتىكى نام ئابرويى ماڭا كەلگەندە چۈشۈپ كەتسە، مەن بار يەردە بىر كىملەرنى ياۋايى جانىدارلار تالاپەتكە ئۇچراتسا بۇ مەن ئۈچۈن نومۇس، كۆتۈرۈپ قويغۇسىز خورلۇق. . ھامان بىركۈنى ئۆلۈپ كىتىدىغان، بىر كۈنى ئەمەس بىركۈنى ئىگىسىگە تاپشۇرىدىغان بۇ جاننى بۇنچىۋالا ئاياپ، نومۇسقا قويۇپ خار قىلغاندىن كۆرە، خۇدا پىشانەمگە پۈتكەن ئەركەكلىكنىڭ شەرپى ئۈچۈن ئەركەكتەك ئىشلارنى قىلىپ جاننى ئىگىسىگە تاپشۇرغىنىم خوپ. . >

چىلان تورۇق جىدددى قەدەملەر بىلەن كىتىپ بارىدۇ. ئات جاندارنىڭ كۆڭلىدە بىر خۇشاللىق باردەك قىلاتتى. ئۈچ يىلدىن بۇيان ئۇ ئىگىسى بىلەن بۇ كەڭرى كەتكەن جاڭگاللارنى كىزىپ چىقتى، بارمىغان يەرلىرى ئاز قالدى، جىددى ئىلىشىشلار، ھايات ماماتلىق تىرىكىشىشلەر بولدى. ئۇھەرقاچان ئىگىسىنىڭ يىرتقۇچلارنى يەڭگەن چاغدىكى خۇشاللىقنى كۆرۈشكە شۇنچە خۇمار ئىدى. ئىگىسىگە مىڭ ئادەمنىڭ ئارىسىدىنمۇ ھىدىنى ئايرىيالايدىغان دەرىجىدە ئۈگۈنۈپ كەتكە بۇ جانىۋار ئۆزىنىڭ جەڭگە يارالغانلىقىنى بىلىدىغاندەك قىلاتتى. ئۇ ئەزىمەتلەرنىڭ نەرە ساداسى ئىچىدە

جەڭگە كىرەلمەيدى، ئەمما ئىگىسىنىڭ قىلىۋاتقانلىرىنىڭ ھەممىسى بىر خىل جەڭ بولۇشى مۇمكىن. . . . . پايانى يوقتەك كۆرۈنىدىغان كەڭرى جاڭگالنىڭ چىغىر يوللىرىدا كىتىۋاتقان تۆمۈر پالىۋان بىلەن ئۇنىڭ كىشىنىڭ مەسىلىگىنى كەلتۈرىدىغان قۇمۇشقۇلاق ئىتىنىڭ خىيالى بىرلىشىپ كەتكەن ئىدى. ۋاختى كەلەندە شىرىنلىكىگە ھىچنىمە تەڭ كىلەلمەيدىغان جان دىگەن بۇ نەرسىنى دو تىكىپ، ئالقانغا ئىلىپ قويۇپ رەقىبىگە ئىتىلالايدىغان بىر روھ بىلەن، شۇنداق بىر ماتانەت بىلەن ياشاش شەرىپىگە ئىگە بولالىغان ھەر قانداق جان ئۆلۈمنى مەنىستىمىگەن ھالدا بۇ ئالەم بىلەن خوشلىشالىسا. . . بىر جان ئۆزىنىڭ يارالمىشىنىڭ مەنىسىگە يىتەلىسە، ئالەمدە بۇنىڭدىن ئۆزگە سۆيۈنۈشلۈك، پەخىرلىنەرلىك ئىش بولمىسا كىرەك. . . . . . .

ئاقساقال ئەتىسى بىر نىمىدىن كۆڭلى ئۆيۈپ كىچىك ئوغلىنى تۆمۈر پالىۋاننىڭ ئۆيىگە يۈگۈرتتى. ئوغۇل ھايال بولمايلا قايتىپ كىلىپ ھويلىدا تۆمۈر پالىۋاننىڭ ئىتىنىڭ يوقلىقىنى مەلۇم قىلغاندا ئاقساقال پىشانىسىگە پاققىدە بىرنى ئۇردى-دە، پالاقلىغىنىچە تالاغا يۈگەردى.

تۆمۈر پالىۋاننىڭ قاردا قالغان سۇس ئىزلىرىنى نىشان قىلىپ ماڭغان بەش - ئالتىدەك ياش ئوۋچى ئاقساقالنىڭ باشچىلىقىدا جىددى يول يۈرۈپ تۆمۈر پالىۋاننى تاپقاندا تۆمۈر پالىۋان يوغان بىر تاغىل يولۋاس بىلەن قۇچاقلاشقىنىچە قىتىپ قالغان ئىدى. ئىگىز دۆڭنىڭ يان باغرىدىكى كەڭرى بىر يەر جىددى ئىلىشىش جەريانىدا، تىلغىنىپ،بۇلغىنىپ كەتكەن ئىدى. يولۋاسنىڭ قىنى بىلەن ئادەمنىڭ قىنى ئارلىشىپ كەتكەن، تۆكۈلگەن قانلار مەرۋايىتتەك پاقىراپ كۆز چاقاتتى. تۆمۈر مەرگەننىڭ جىننى ئالغان، تۆمۈر مەرگەننىڭ قولىدا جان بەرگەن بۇ يولۋاسنىڭ بۇنىڭدىن بەش يىل ئاۋال كىچىككىنە ئارسلان ۋاختىدا تۆمۈر مەرگەن ئىچ ئاغرىتىپ قويۇپ بەرگەن يولۋاس كۈچىكى ئىكەنلىكىنى ھىچ كىم خىيالىغا كەلتۈرمىدى. شۇ چاغدا تۆمۈر مەرگەن ئانا يولۋاسنى ئۆلتۈرۈپ بولۇپ ئەمدى ئۇۋە دەپ تۇرغان يۈسۈپ ئوۋچىنىڭ يىقىنغا كەپقالدى. قەدىناس دوستىنىڭ شىجائىتىدىن سۆيۈنۈپ، قۇچاقلاپ تۇرۇپ ئۇنى تەبرىكلىدى. ئۇلار تۆمۈر مەرگەن ئوۋلاپ كەلگەن قىرغاۋۇل گۆشىدە كاۋاپ قىلىپ مەززە قىلىشىۋاتقاندابىر نىملەرنىڭ غىڭشىشلىرىنى ئاڭلاپ ئوۋچىلارغا خاس سەزگۈسى بىلەن يىقىنلا يەردە يولۋاسنىڭ ئۇۋىسىنىڭ بارلىقىنى پەملەپ ئىزدەپ بىقىۋىدى، دىگەندەك بۈككىدە بۇلغۇنلار بىلەن قاپلانغان بىر دۆڭنىڭ ئوتتۇرسىدا ئۈچ يولۋاس كۈچىكىنى كۆرۈپ كۆزلىرى چاقناپ كەتتى. جانلىقلار ئالىمىدىكى سۈر ھەيۋە، كۈچ قۇدرەت، قورقۇمسىزلىقنى ئۆزىگە مۇجەسسەملىگەن يولۋاسنىڭ كۈچۈكلىرى تۆمۈر مەرگەن بىلەن يۈسۈپ ئوۋچىغا سۈر ھەيۋە بىلەن قارىشىپ تۇراتتى، كىچىككىنە چىشلىرىنى ھىڭگايتىپ خىرىس قىلاتتى. يۈسۈپ ئوۋچى ئۇزۇن خەنجىرىنى سۇغىرىۋىلىپ ئۇۋىغا يىقىنلاشتى.

-بىچچارىلەرنىڭ نەسلى قۇرۇپ كەتمىسۇن،ئەسلىدىن ئالغاندا بۇلارنىڭ ھەممىسى گۇناھسىز جانلار، -دېدى تۆمۈر مەرەەن يۈسۈپ ئۆۋچىنىڭ يولىنى توراپ. شۇ چاغدا ئۇنىڭ كۆز ئالدىغا ئوغلى سادىن كىلىۋالغان ئىدى.

-بىراق. . . . -يۈسۈپ ئۆۋچى سەل تۇرىۋىلىپ قوشۇپ قويدى، -بوپتۇ، لەۋزىڭنى يەدە قويالمايمەن، سىنىڭ ھۆرمىتىڭ. . . . بولدى، بۇ يىرقۇچلار ئامان قالسۇن.

ئۇ قايتاشىدا بىر قەرەنىنىڭ گۆشىنى يولۋاسىنىڭ ئۇۋىسىغا تاشلاپ بەرگەنلىكىنى ھەسرەت بىلەن يادىغا ئالدى. زىيادە كۆڭلى يۇمشاقلىق بىر كۈنلەر كەلگەندە بىشىغا ئاپەت ئىلىپ كىلىدىكەن.

ئارىدىن بىرەيلەن كۆزىگە يا ئىلىپ مىشىلداپ يىغلىدى. دىقماق كەلگەن 18 ياشلاردىكى بۇ يىگىت تۆمۈر پالىۋاننىڭ ئوغلى ئىدى. ئۇ يولۋاسىنىڭ ئالەمدىكى جىمى دەھشەتنى ئۆزىگە يىغقادەك كۆرىنىدىغان كۆزلىرىگە تىكىلگەن ئىدى.

-يىغلىما سادىن بالام، -دېدى ئاقساقال ئۇنىڭغا جىددى نەزەر بىلەن قاراپ، -بىر ئەركەك قورقماي ئۆلەلىسە،يەنە كىلىپ ئۆزى قىلىشقا تىگىشلىك ئىشنى قىلىپ ئۆلسە. . . ئۇنىڭ ۆزى يىغلايدىغان ئىش ئەمەس. ئەرلىك شەرەپنى ساقلاش ھەممىدىن موھىم. ئەركەكلىك نۇمۇسنى ساقلىغان ئادەم مەڭگۇ ئۆلمەيدۇ.

مۇشۇ يىشىغىچە دادىسىنىڭ قانداق بىر جايدا ئوۋ قىلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ باقمىغان ئوغۇل يولۋاس بىلەن بىللە ئۆلگەن دادىسىغا ئۇزاق قاراپ تۇرۇپ كەتتى، ئۇنىڭ قاڭشارلىق بۇرنى ئۈستىدە ئۇششاق تەر تامچىلىرى پاقىراشقا باشلىدى.

(2)

تۆمۈر پالىۋاننىڭ ئۆلمىدىن كىيىن بۇ ئوتتۇرادا ئوۋچىلىقنى كەسىپ قىلغىنى ئۇنىڭ ئوغلى سادىن بوپقالدى. ئۇنى ئوۋچىلىققا، مەرگەنلىككە ئۈندەپ تۇرىۋاتقانلار ئانىسى بىلەن ھەسەن ئاقساقال ئىدى. سادىن ئۇلارنىڭ ئارزۇسى ئۈچۈن بويۇن تولغاشقا قۇرئەت قىلالمايتى. ھەسەن ئاقساقال تۆمۈر پالىۋاننىڭ تولا تەرىپىنى قىلاتتى. ئۇنىڭچە بولغاندا تۆمۈر پالىۋاندەك ئاملەر ئەركەكلىكنىڭ بىردىنبىر ئۈلگىسى ئىدى. بىر يۇرتتا ئۇنىڭدەك ئادەمدىن ئونى، بەشى، ھىچبولمىغاندا بىرسى بولسىمۇقالتىس ئىش بولاتتى. ئۇنىڭدەك ئادەملەر يۇرتنىڭ بەخت تەلىيى ئىدى. ئادەم دىگەن مەيلى قانچىلىك قۇدرەتلىك بوپ كەتسىمۇ ھامان بىر كۈنى ئىكلۈپ كىتىدۇ. ئۆلۈم دىگەن قورقۇپ كەتكۈدەك ئىش ئەمەس. ئەڭ قورقۇنچلۇق بولغىنى ئاشۇنداق ئادەملەرنىڭ ئىزىنى باسىدىغانلارنىڭ بولماسلىقى، رەقىبىگە تىك قاراپ، ئۆلۈمنى ئالقىنىغا ئىلىپ قويۇپ، ئەركەكلىك ئار نۇمۇسى ئۈچۈن قەدەم بىسىشنى شەرەپ دەپ

بىلىدىغان ئادەملەرنىڭ يوق بولىشى ئىدى. ئاقساال شۇ گەپلەرنى دەۋاتقاندا ئۇنىڭ كۆزىدىن مەيۈس بىر شولا پىلىلداپ قالدى. بۇ كۆزلەدىكى نۇر شۇللادىن ئۈمىدسىزلىكتىن قۇتۇلۇشىنىڭ ئوت -ئىزتىراپلىرىدا پۇچىلىنىۋاتقان بىر يۈرەكنىڭ سىماسى غىل پال كۆزىگە چېلىقىپ قالاتتى.

-داداڭ يولۋاس ئۆلتۈرگەن ئەزىمەت،تومۇرۇڭدا ئېقىۋاتقىنى داداڭنىڭ قېنى. باللار ئاتا ئانىسىدىن ئېشىپ كەتسە ئامەت ياغقىنى شۇ،دورىيالىمساتۇگەشكىنى شۇ.

بۇ، ئاقساقالنىڭ ئۆلۈم ئالدىدا سادىنغا دىگەن گېپى ئىدى. سادىن ئاقساقالنىڭ گەپلىرىنى يادىدىن چىقىرىپ قويماسلىق ئۈچۈن كۆپ تىرىشتى.

كەڭرى كەتكەن جاڭگالدا تەرگە پىشىلىپ كەتكەن قۇلا ئاتنىڭ ئېغىر خارتىلداشلىرى ئاڭلىناتتى، ئاتنىڭ پۈتۈن بەستىدىن تەر ئاقاتتى، پاقىراق مويلىرى قوياش نۇرىدا جىلۋىلىنىپ تۇرغان تۈلكە قومۇش يۇلغۇنلار ئارىسىدىن بويلاپ سادىنغا بوي بىرىدىغاندەك ئەمەس ئىدى. چېپىپ كېتىۋاتقان ئاتنىڭ ئۈستىدە ئېتىلىۋاتقان ئوقلارنىڭ ھەممىسى زايا بوپ كېتىۋاتاتتى. <كىشىلەر تۆمۈر پالۋان ئات ئۈستىدە كېتىۋېتىپ قىچىپ كېتىۋاتقان توشقاننىڭ كۆزىگە سوقالايتى، دېيىشىدۇ. . . ئۇ قانداق ئاتىدىغان بولغىيتى خەپ. . >سادىن قىچىپ كېتىۋاتقان تۈلكىگە نەپرەت بىلەن تىكىلىپ قوغلاۋېتىپ شۇلارنى خىيال قىلىۋاتقاندا، يان تەرەپتىن ئىككى ئاتلىق چىقىپ ئۇنىڭغا يانداشقاچ ۋاقىراشتى:

-سادىن، توختا، جىددى ئىش چىقىپ قالدى. . . .

سادىن ئېتىنىڭ تىزگىنىنى تارتىپ ھىلىقى ئىككىسىگە قارىدى. قىزىپ كەتكەن قۇلا ئات كىچىككىنە دائىرە ھاسىل قىلىپ بىر نەچچىنى پىقىرىۋەتتى.

-نىمە بولدى؟

-مۆمىن قويچىنى بۆرىلەر قورشىۋالدى، بۆرىلەر كۆپ، كۈچىمىز يەتمىگۈدەك،بىللە بېرىشىپ بەر، تىز بولمىساق ئۈلگۈرەلمەيمىز.

-ھە. . . . بۆ. . . بۆرە. . . .

-شۇنداق تىز بول!!

سادىن ھاڭۋاققاندەك قاراپ تۇرۇپ قالدى. بۆرە. . . . . بۇنىڭ ئۆزى چاخچاق قىلىدىغان مەخلۇق ئەمەس. . ئۇنى تۈلكە، سۈلەيسۇنلارغا ئوخشاتقىلى بولمايدۇ، يىرتقۇچلارنىڭ ئىچىدىكى ئەڭ ۋەھشىي مەخلۇق دەل شۇ.

-نىمىگە تۇرىسەن ھاڭۋىقىپ، تىز بول. بۇ قاراپ تۇرىدىغان چاغ ئەمەس، مۆمىنكام خەتەر ئىچىدە قالدى.

سادىن تۇرۇپ قالدى، تېنى جۇغۇلداپ بۇرۇن پەرەكلىرىدە ئۇششاق تەر تامچىلىرى پەيدا بولدى. ئۇ ئىلگىرى بۆرە دېگەن مەخلۇق بىلەن ئېلىشىپ باققان. ئەمما ھە دېگەندە ئۇنىڭغا بەۋا كەلگىلى بولمايدۇ. ئالمادىس بىر ئىش بوپقالسا. . . ئۇنىڭ كۆز ئالدىغا بۇنىڭدىن يىرىم يىل ئىلگىرى بۆرىلەر بىلەن تۇتىشىپ ئۆلۈپ كەتكەن ئاغىنىسى ئاخۇنبەگ كەلدى. ئاخۇنبەگنىڭ بەرجەس قامىتى تولغۇلۇپ قالغان مۈگگۈز ساپلىق پىچىقىنى مەھكەم قاماللىۋالغان ئىدى. بۇقىنىڭ پاتىڭىدەك يوغان بويىنى قانغا مىلىنىپ تىتىلىپ كەتكەن، ئوچۇق قالغان كۆزلىرى چەكچەيگىنىچە قېتىپ قالغانىدى. سادىن ناھايىتى ئۇزاققىچە دادىسىنىڭ يولۋاس بىلەن بىللە قوچاقلىشىپ بىللە جان بەرگىنى بىلەن ئاخۇنبەگنىڭ ئاشۇ ھالىنى چۈشەپ چىقتى. ھەر قېتىم مۇشۇنداق چۈش كۆرگەندە ياكى ئۇلارنىڭ ئاشۇ ھالىتى يادىغا يەتسە نېمىشقىدۇر تېنى جۇغۇلداپ، ئىسەنگىرەشتىن، ئەزايى بەدىنى تىكەنلىشىپ كېتەتتى.

-ئۇچىمىزلا بارساق تەڭ كىلەلەمىزما؟. . . يا باشقا نىرىنى ئىزلەپ باقساڭلار بولامدىكىن. . .

-بۇ نىمە دېگىنىڭ. جان تۇمشۇققا كەلگەندە بۇ جاڭگالنىڭ نەرىدىن ئادەم تاپقىلى بولسۇن، يا بۇ يۇرت ئىچى بولمىسا.

-ئە. . . ئىگىمىسە سىلەر ئاڭغاچ تۇرۇڭلار، كەينىڭلاردىن بارايى يەنە قىلىدىغان ئازىراق ئىشىم تۇرىدۇ.

-<مالغا بۆرە تەگسە ئىتىنىڭ چىشقىسى كەپتۇ >دېگەندەك، ئاۋۇ يەردە بىرسى ئۆلىۋاتسا، نىمە دېگىنىڭ بۇ. قورقىۋاتامسەن يا سادىن

-دىدىمغۇ ئازىراق ئىشىم بار دەپ، سىلەر بىرىۋىرىڭلار. . . . . .

-ۋوي قورقانچاق، تېخى تۆمۈر پالىۋاننىڭ ئوغلى بولاپ قاپتۇ.

-ئىككى گەپنىڭ بىرسى بولسا تۆمۈر پالىۋان تۆمۈر پالىۋان دەيدىكەنمىز. بالىسىنىڭ ھالى شۇ بولغان يەردە دادىسى قانچىلىك بولماقچىدى.

-ياق ئۇ قالتىس ئادەم.

-ئۇ ھەقىچان ئىپتى ئۇلۇغ، سۇپرىسى قۇرۇق بىر گادايمىكىن.

ئىككەيلەن بىرنىمىلەرنى دەپ غوتۇلداشقىنىچە كېتىپ قالدى. ئۇلارنىڭ بايا ئات چاپتۇرۇپ كەلگەندىكى جىددىيلىكىمۇ سۇسلاپ قالغاندەك قىلاتتى. سادىنىنىڭ يۈرىگىنىڭ بىر يەرلىرى ۋىژىلداپ ئېچىشتى. ئۆزىنىڭ بايىقى قىلمىشىنىڭ توغرا ياكى خاتا بولغىنىنى پەقەت ئىلغا قىلالمىدى. <ھەممىسى دادامنى قالتىس ئادەم دىيىشىدۇ. نىمىشقا ئۇنىڭدىكى قورقۇمسىزلىق مەندە يوقتۇ. ياق، مەنمۇ بوش ئەمەس، ۋرتتا مىنىڭچىلىك ئوۋچىدىن يەنە كىم بار. مۇنۇ ئىككىسىمۇ بۆرىلەرنى كۆرۈپلا يىنىمغا

سەكىلدەپ كەپتىغۇ. ئەمما مەن دېگەن مەن دەپ بىر ئىشلارغا ئۆزۈمنى ئۇرۇۋەرسەم بۇنىڭ ماڭا نېمە پايدىسى. >. ئۇ شۇلارنى ئويلاپ ئۆزىگە ئۆزى تەسەللي تاپغاندەك بولدى. ئەمما كۆڭلىدە يەنە غۇدىرايتى :<گېپىم بار دەپ قىلىۋېرىدىغان نېمىلەركەن بۇ. ئۇنداق دېگەن بىلەن ئويىنىشىدىغان مەخلۇق ئەمەس. بىكادىن بىكا جاننى سىلىپ بەرسەم قانداق بولىدۇ. دادامنى شېپى كەلتۈرۈپ كىتىشكىنىنى تېخى. ئۇ شۇنداق بىر زامانلار بولغىيتى بەلكىم. دادام شۇنداق قىلغان بولسا ئۆزىنىڭ ئىشى، مەن ئۇنى دورايمەن دەپ ئالمادىس بىر ئىش بوپ قالسا باللىرىم قانداق قىلىدۇ؟خوتۇن بالا-چاقىلىرىم نەلەردە بويۇن قىسىپ يۈرۈيدۇ؟>ئۇنىڭ كۆز ئالدىغا يەتتە سەككىز ياشلارغا كىرىپ قالغان ئوغلى سادىر كىلىۋالدى. ۋاي-ۋۇي ئۇنىڭ قىلىقلىرىنىڭ تاتلىقلىقىنى دىسە. . . . .

قىرىپ يىشى بىرىيەرگە بېرىپ قالغان ئانىسى بولغان ئەھۋالنى ئاڭلاپ ئۇھ تارتىپ ئولتۇرۇپ كەتتى؛

-بۇ ئىشىڭ پەقەت قاملاشماپتۇ. سەن دېگەن تۆمۈر پالۋاننىڭ ئوغلى. داداڭنىڭ ئىسمىنى ئاڭلىسا ئەھلى يۇرت تەۋرەپ كىتەتتى. ئۇنىڭ يۇرتقا ئەقىدىسى بەك كۈچلۈك ئىدى. يۇرتمۇ داداڭنى بېشىغا ئىلىپ كۆتۈرگەن. سىنىڭ بۇ قىلىقىڭ. . . . . . .

سەن ئۇنداق دېگەن بىلەن دادام شۇنداق بىر قارام ئادەمكەن. ئۇنىڭ ئوغلى بولسا نېمە بوپتۇ. دادىسى نېمە قىلسا بالىسىمۇ شۇنى قىلىش كېرەكمىكەن. تۆمۈر پالۋاننىڭ ئوغلىمەن دەپ، كىكىرۈنۈپ تۇرغان بالا قازاغا ئۆزۈمنى ئۇردام بولامتى. جان دېگەن ھەممە ئادەمگە تاتلىق. مەن خوتۇن بالام بار ئادەم. . . . . .

ئانا ئوغلىنىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلاۋېتىپ تۆمۈر پالۋاننىڭ ۋاپاتلىقىدا ناھايىتى مۇھىم بىر ئىشنى كەم كىلغانلىقىنى ئويلاپ يېتىپ، بىر نوقتىغا تىكىلگىنىچە ئۇزاقتىن -ئۇزاق ئولتۇرۇپ كەتتى.

****
****

-نەگە ماڭدىڭ سادىر ؟

سادىر ئوغلىنىڭ جابدۇنۇپ سىرتقا ماڭغىنىنى كۆرۈپ ئۇنى چاقىرىۋالدى. ئۇنىڭ كۆزلىرىدىن ئوغلىغا بولغان سۆيۈنۈش، ئامراقلىقنىڭ كۈچلۈك ئوتى يېلىنجاپ تۇراتتى. مانا مۇشۇ ئوغۇلنىڭ ئۆزى سادىرنىڭ مۇشۇ دۇنياغا ئۆز ھۇجۇدىدىن تامغان ۋارىسى، ئۆچمەيدىغان ئىزى، ھاياتىنىڭ داۋامى،نەسلى نەسەبىنىڭ مەڭگۈ ئۆزۈلمەيدىغانلىقىنىڭ كۈچلۈك ھەم ماتەنەتلىك دەلىلى. بىر ئەركەك ئۈچۈن ئوغۇل دىمە بىر ھىساپتا ئۇنىڭ مەڭگۈ ئۆلمەيدىغانلىقىنىڭ بىردىنبىر ئىسپاتى. ئەر يېتىپ قالغان ئوغۇلغا ئاتا بولغان ئەركەكلەرنىڭ ھەممىسىدە شىرىنلىكنى ھېچ نەرسە بىسىپ

كىتەلمەيــدىغان مۇشــۇنداق بىــر ســۆيۈنچ تۇيغۇســى بولــدۇ. بۇنــداق تۇيغــۇ يــۈرىكىگە چەكسىز ئاراملىق، قانائەت ۋە غورۇر ئاتا قىلىدۇ.

-ئاغىنىلەر بىلەن جاڭگالغا بارماقچى بولغان.

-جاڭگالغا ؟جاڭگالغا نىمە بوپتۇ؟

-توشقان ئوۋلايمىز

-توشقان ئوۋلايمىز ؟توشقان ئوۋلايمىز دە. بۇ ئىشىڭ قاملاشماپتۇ.

-نىمىشقا، دادا، بۇ نىمە دېگىنىڭ ؟

-ئەمــدى دەيمىنــا، ئــوۋ دېگەنىنــى مەنــدىن سورىســاڭ بولــدۇ، خەتــىرى يامــان ئىــش بۇ.

-هــا هــا هــا، قــارا گىپىڭنــى، توشــقان ئــوۋلاش دېگەننــى قانچىلــىك خەتــىرى بولمــاقچى ئــدى ؟ئاڭلىســام بــوۋام رەهمىتــى يولــۋاس ئولتــۈرگەنمىش. مەن ئۇنــىڭ نەۋرىســى تــۇرۇپ. . . . .

-ئــا. . . قويغىنــا، مۇشــۇنداق گەپنــى. ئــۇ دېــگەن قاچــانقى گەپــلەر. بىــر كىمــلەر نىــمە قىلســا ســەنمۇ شــۇنى قىلامســەن. بــۇ گەپــكە ئىســلىۋالما. هــازىر دېــگەن هــازىر. هە دىســە دەقيانۇســـنىڭ ۋاختىـــدىكى گەپلەرنـــى دەپ يـــۈرمە. بايـــا دېگىنىمـــدەك ئوۋچىلىـــق ئوينىشـــىدىغان ئىـــش ئەمەس. ســـەللا بىخەســـتىلىك قىلســـاڭ بىـــر ئۆمـــۈر پۇشـــايماندا قالىدىغان گەپ.

-ئەمىسە سەن ماڭا ئۆگىتىپ قوي. سەن مۇشۇ ئوتتۇرادا خىلى نمى بار ئوۋچى.

-قــوي بــۇ گەپنــى. دېــدىمغۇ،ئوۋچىلىقنىڭ خەتــىرى يامــان، بەزىــدە جــاننى ســىلىپ بىرىشــقىگە تــوغرا كەپقالــدۇ. ئۆلــۈپ كىتىــدىغان جاهانــدا تىــنىچ خــاتىرجەم ياشــاپ ئۆتــۈپ كەتكەنگە نىمە يىتىدۇ؟

ســادىر شــۇ گەپلەرنــى دەۋاتقانــدا دادىســىنىڭ يوغــان تاغىــل يولــۋاس بىــلەن ئېلىشــىپ يولۋاســـنىڭ گىلىنـــى بوغقـــان پىتـــى جـــان بەرگەن قىيـــاپىتى كـــۆز ئالـــدىغا كىلىـــپ تىنـــى ســـىقراپ،قىزىتىلغان تۆمـــۈر زىـــخ يـــۈرىكىگە قادالغانـــدەك بىـــر ئـــاچچىق تۇيغـــۇدىن مىڭىســـىگە قاراڭغۇلۇق تىقىلدى.

-بىراق كۆڭلۈمدىكىنى دىسەم بىرەر ئىش قىلغۇم بار.

-هە، نىمە ئىش؟

-ئۆزۈممــۇ تــازا بىلىــپ كەتمەيــمەن. نىــمە. ىــش بولســا مەيلــى. ئىشــقىلىپ بىــرەر ئىــش قىلسام، ئۆمۈرۈم بىكار ئۆتمىسە دەيمەن. چىلىشچى بولسامۇ ياكى. . . . . . .

-كاللاڭ قىززىپ قاپتۇ. ئوۋچىلىق، چىلىشچىلىق، ئوغلاق تارتىش، دىگەنلەر ئادەمگە ئارامچىلىق بەرمەيدىغان ئىشلار. ساڭا دەيدىغان گىپىم شۇ ز:قانداق قىلىپ بولمىسۇن تىنچ ئامان تىرىكچىلىك قىلىدىغان بىرەر ئىشنىڭ پىشىنى تۇت. هازىردىن باشلاپ بولار بولماس خىياللارنى كاللاڭدىن چىقىرىۋەت.

سادىن سۆزلەۋىتىپ ئوغلىغا سەل ئاچچىقى كەلگەندەك قاراپ قويدى. ئوغلى هە دىسە بوۋىسىنى شىپى كەلتۈرۈپ، باللىق قىلىپ ئۇنى دورايمەن دەپ بىرەر پىشكەكچىلىككە ئۇچراپ قالسا قانداق بولىدۇ. سادىن ئۆچۈن دادىسىنىڭ يەنە ئاخۇنبەگلەرنىڭ كۆرمىشلىرىنىڭ يىتىپ ئاشقۇدەك ساۋاق ئەمەسمۇ.

-لىكىن شۇنداقتىمۇ توغقا ئوۋلاشىنىڭ نەرە يامان. ئۆيدە ئولتۇرۇپمۇ ئىچىم پۇشۇپ كەتتى مىنىڭ. ئالدىنقى قىتىممۇ ئىككى توشقان تۇتۇپ كەلگەن ئىدىم. بىخەتەر<قاپقان قۇرۇپلا تۇتىمىز.

-تىخى ئىلگىرى بىر قىتىم بىرىپتىكەنسەندە. مەن هەجەپ بىلمەي قاپتىمەنغۇ؟

-ساڭا دىمەيلا كىتىپ قالغىنىم راست. خاپا بولما دادا هىچنىمە بولمىدى.

-شۇنداقمۇ دەيسەن، خەتىرى بار ئىشچۇ بۇ. خاپىلىقنىڭ ئىزى ياخشى. توشقاندەك نىمىدىن قانچىلىك گۆش چىقاتتى. توشقان قوغلايمەن دەپ بىرەر نەرسىگە پۇلىشىپ يىقىلساڭ ياكى مۆدۈرۈپ كەتسەڭ. . . . >بالا -قازا كۆرۈنمەس،پۇت قوللىرىنى ساڭگىلىتىپ >دىگەندەك يىرتقۇچلارغا يولۇقۇپ قالساڭ. . . . .

-ئۇنداق بولماس.

-ئۇنداق بولمايدىغىنىنى نەدىن بىلسەن. مەن بىلەن تولا تاكاللاشماي ماڭ بىرىپ ئىشىڭنى قىل. ئاناڭ ئوت ياش ئوتاۋاتىدۇ، شۇنىڭغا قاراش، تولا ئىچىمنى پۇشۇرما.

-دادا. . . . . .

-ماڭ دەۋاتىمەن ياغاچقۇلاق. بىرنى قويىمەن هېلى بىكار

سادىر دادىسىنىڭ چىرايىغا قاراشقا پىتىنالماي، يەرگە دوڭغۇيۇپ بىردەم تۇرۇپ كەتكەندىن كىيىن بىشىنى تۆۋەن سالغىنىچە ئارقىسىغا يىنىپ باغقا قاراپ ماڭدى. شۇنىڭدىن باشلاپ ئۇنىڭ ئوۋ هەققىدە بىر نەرسە دىگەنلىكىنى هىچكىم ئاڭلاپ باقمىدى.

(3)

ھويلا تېمىنىڭ يېنىدا ئۆسكەن ئېگىز ئۈجمىنىڭ شاخلىرىنىڭ تەڭدىن تولىسى قۇرۇپ كەتكەن. ئۈجمىنىڭ تۈۋىگە بۇ يېقىندا سۇ كىرمىگەندەك توپا ئۆلەپ تۇرىدۇ. بىر تەرەپكە قىيسىپ قالغان كونا زامانىنىڭ دەرۋازىسىنىڭ قىلىن تاختايلىرى قىيىپ، يېرىقلىرىغا پاختا تىقىپ قويغاندەك كۆرۈنەتتى. كىرلەشكەن، چىرىشكە باشلىغان دەرۋازا كۈچلۈك بىر زەربىگە بەرداشلىق بىرەلمەيدىغاندەك قىلاتتى.

سادىر قاراڭغۇ ئايۋاندا ئاچچىق موخۇركىنى شوراپ ئۆگدىسىغا ياتقان ئىدى. كۆكۈش موخۇركا ئىسلىرى تايىنسىز يۈرەكتە تۈزۈپ كىتىشۋاتقان ئاجىز روھتەك لەيلەپ يۈرەتتى. ئون ياشلارنىڭ قارىسىنى ئېلىپ قالغان ئوغلى سەمەتجان يېنىدا ئولتۇراتتى. بالا دادىسىغا قورقاندەك قاراپ قويۇپ ئاستا سورىدى:

-دادا. . . تۆ. . تۆمۈر پالۋان دىگەن كىم؟

-تۆمۈر پالۋان ؟بۇنى سوراپ نىمە قىلىسەن. ئۇ شۇنداق بىر ئادەمدۇ.

-خەقلەر. . . خەقلەر ئۇنى سېنىڭ ئۇلۇغ بوۋاڭ، قالتىس ئادەمكەنمىش دىدى.

-بۇنى مەن تازا بىلىپ كەتمەيمەن. قالتىس ئادەم بولسا بولمامدۇ. ئۇنىڭ سەن بىلەن ماڭا ھىچ ئالاقىسى يوق. ئۇنى كىم كۆرۈپتىكەن.

-بىراق ئۇ. . . .

-نىمە بىراق. بۇنداق پەلەپەتىش گەپلەرنى خىيال قىلىپ يۈرمەي ئوقۇشۇڭنى ئوقۇ.

-خەقلەر ئۇنى يولۋاس ئۆلتۈرگەن دەيدۇ.

-قىپقىزىل يالغان گەپ. نەدە ئادەم دىگەننىڭ يولۋاس ئۆلتۈرگىنى بار. گەپ دىگەنگە مۇشۇنداق ئۆرۈلۈپ چۆرۈلۈپ مۇشۇنداق قانات قۇيرۇق چىقىپ قالىدۇ. تىلنىڭ سۆڭىكى يوق دىگەن شۇ. بەلكىم ئۇ يولۋاسنى ئەمەس يولۋاس ئۇنى ئۆلتۈرگەن بولغىيتى. بۇنىڭدىن كىيىن بۇنداق گەپلەرگە قۇلاق سالما،ھەممىسى يالغان.

-بىراق بۇنى خەقلەر راست دەيدۇ،-بالا شۇنداق دەۋىتىپ قورققاندەك كەينىگە شىپقىدى.

-ئاغزىڭغا بىرنى قويىمەن ما گۇيىنىڭ ھىلى. ھەجەپ مەن ئاڭلىمىغان گەپنى سەن ئاڭلاپسىنا. دىدىمغۇ،ھەممىسى يالغان گەپ. بۇنداق ئىشلارغا كاللاڭنى چاچماي ئوقۇشۇڭنى بىل. مۇئەللىمىڭنىڭ گىپىنى ئوبدان ئاڭلا. ئىنتاھاندا يانا تۆۋەن نۇمۇر ئالساڭ قۇلىقىڭنى يۇلۇپ قولاڭغا تۇتقۇزۇپ قويىمەن. بۇرۇن كىملەر نىمە ئىشلارنى قىلغان بولسا ئۆزىنىڭ ئىشى. بايا دىدىمغۇ،ئۇنىڭ بىز بىلەن ئالاقىسى يوق. بىز ئۆزىمىزنىڭ ئىشىنى بىلسەك بولدى ئاڭلىدىڭمۇ.

ئوغلى ياش يۇقى كۆزلىرىنى پاقىرىتىپ ئارقىغا داجىدى. كىچىككىنە تۈڭلىكتىن چۈشۈپ تۇرغان، كەڭ -پاكار ئايۋاننى كۆچەپ قىيلىنىپ، ناھايىتى تەستە يورۇتۇپ تۇرغاندەك قىلاتتى.

سادىر،ھوي سادىر

خوتۇنىنىڭ چاقىرغىنىنى ئاڭلىغان سادىر ئوغلىغا ئالىيىپ قويۇپ ئىرىنچەكلىك بىلەن ئورنىدىن تۇرۇپ خىقىردى :

-نىمە بولدى،گىپىڭ بولسا قىشىمغا كىرىپ دىمەمسەن. ئادەمنى بىردەم ئارامىدا قويمىغان. . . . . .

خوتۇنى قۇچاقتىكى بالىسىنى پەس قىلالماي رەللە بولغىنىچە ئايۋانغا كىرىپ كەلدى.

-ئۆيدە ئۇن تۈگەپتۇ، تۈگمەنگە بىر بىرىپ كىلەمسىز

-ئا. . . ئۆزۈڭ بارغىنا، ئادەمگە ئىش خوشىياقمىغاندا! مەن ئاغىنىلەر بىلەن قارتا ئويناشقا دىيىشىپ قويغان

-ھوي،ئەر كىشى بولغاندىن كىيىن ئۆزىڭىز بارسىڭىز نىمە بولىدۇ. نەدە خوتۇن كىشى تۈگمەنگە بىرىپ ئۇن تارتىدىغان ئىش بار

-بارسا نىمە بولىدىكەن. خوتۇن كىشىنىڭمۇ قورسىقى باردۇ.

بارلىقىغۇ بار. شۇنداقتىمۇ ئەر كىشى تۇرغان يەردە خوتۇن كىشى تۈگمەنگە بىرىپ ئۇن تارتىمەن دەپ يۈرسە قاملاشماس.

-قاملاشمايدىغان نىمىسى بار، قاملىشىۋىرىدۇ.

-سىزمۇ ئەر كىشى بوپ قاپسىز.

-ئاغزىڭغا بىرنى قويىدىكەنمەن. ئىككى گەپنىڭ بىرى بولسا ئەر كىشى، ئەر كىشى بولغاندىكىن دەۋىرىدىغان نىمىكىنا بۇ. ئەركىشى بولغانغا تويغۇزامسەن.

-بولدى گەپ قىلمىدىم. ئۆزەملا باراي بولدى. تۈگمەن دىگەنەە ساپلا ئەر كىشى، ئادەمگە بىر قىسما قاراشقىلى تۇرسا خىجىل قىلىپ. . . .

-بولدى، دەۋەرمە بۇ گەپنى قارىسا قارىمامدۇ. قارىغانغا سىنى يەپ كىتەمتى.

ئۇلار شۇنداق دەپ دەتالاش قىلغانىنىڭ ئۈستىگە قوشنىسىنىڭ سەمەتجان بىلەن قۇرداش ئوغلى بىر قارا مىكىيانىنى كۆتۈرۈپ ئايۋانغا كىرىپ كەلدى.

-سادىركا، ئانام بۇ توخۇنى بوغۇزلاپ بەرسۇن دىۋىدى.

-سادىر بىر بالىغا، بىر بالىنىڭ قولىدىكى توخۇغا قاراپ تۇرۇپلا قالدى. بۇرۇن پەرەكلىرى كىڭىيىپ كەتتى.

-خاپا بولما،مە. . . مەن توخو بوغۇزلىيالمايمەن.

خوتۇنى ئۇنىڭغا قاراپ مەخىرىلىك ھىجىيىپ قويدى. ئۇ تا مۇشۇ كۈنگىچە ئېرىنىڭ توخو چاغلىق بىر نىمىنى بوغۇزلاپ باققىنىنى كۆرۈپ باقمىغان، شۇڭلاقىمۇ ئۇنىڭ راستىنلا توخو بوغۇزلىيالمايدىغانلىقىنى كۆرگەندە بەكلا ھەيران قالدى.

-ئۇنداق دىمەي بوغۇزلاپ بىرىڭە سادىركا، ئۆيگە مىھمان كەلگەن.

-ساڭا دىدىمغۇ، بوغۇزلىيالمايمەن، قورقىمەن دەپ.

-تۇۋا، كاراڭ سىزنى، ئەركىشى بولغاندىن كىيىن، توخو دىگەن قانچىلىك نىمىدى، بوغۇزلاپ بەرسىڭىز نىمە بولىدۇ.

-ماۋۇ نىمىنىڭ چىشىنى تۆكىۋەتكۈدەك بولدۇم. نىمە گەپ بولسا ئەر كىشى بولغاندىكىن، ئەر كىشى بولغاندىكىن دەۋىرىسەن، ئەر كىشى بولغانغا تويغۇزامسەن.

-ماۋۇ توخۇنى قانداق قىلىمىز، مەزلۇم كىشى بوغۇزلىغان جاندارنىڭ گۆشى ھارام، -دىدى،خوتۇنى ئۇنىڭغا زەردە بىلەن تىكىلىپ. ئېرى ئۇيىنىڭ كۆزىگە ئەزەلدىن ئۇنداق زەئىپ كۆرۈنۈپ باقمىغان ئىدى.

-ھالال -ھارام بولىشى بىلەن نىمە كارىم. دىدىمغۇ، قانداق قىلساڭ شۇنداق قىل. مەن قورقىمەن.

-ئەكەل،بالام، مەن بوغۇزلاپ بىرەي، -دىدى خوتۇنى بالىنىڭ قولىدىكى توخوغا قولىنى ئۇزۇتۇپ، -ئەر كىشى يوق يەردە ئايال كىشى بوغۇزلىسىمۇ ھالال بولىۋىرىدۇ.

قوشنىسىنىڭ ئوغلى چىقىپ كەتكەندىن كىيىن سادىرنىڭ خوتۇنى نىمشقىدۇر ئۆزىنى تۇتالماي يىغلاپ كەتتى. ئۇنىڭ يىغىسىغا قوشۇلۇپ سەمەتجانمۇ ئانىسىنىڭ كەينىگە ئۆتۈپ يىغلاشقا باشلىدى.

(4)

تار ھويلىلىق ئۆيدىن قانداقتۇر بىر بىر كۈينىڭ يەڭگىل ئاۋازى ئاڭلىنىپ تۇراتتى. ھويلىنىڭ بىر بۇلۇڭىدىكى ئالمىنىڭ سارغايغان يوپۇرماقلىرى ھالسىز بىرھالدا كۆزگە تاشلىناتتى. كەچكى قوياشنىڭ ئىسسىقى تار ھويلىنى دىمىق قىلىۋەتكەنىدى.

ئۆيدىن كۈجە ھىدى ئاڭقىپ تۇراتتى. چىنىدەك پاكىز تازلانغان ئۆيدە ھەممە نەرسە شۇنداق رەتلىك، جاي جايىدا قويۇلغان. چاقچۇق پولنى سۈرتىۋاتقان سەمەتجاننىڭ پىشانىسىدە ئۇششاق تەر تامچىلىرى پارقىرايتى. تارتىۋالغان پەرتۇقى تىزىدىن ئىشىپ تۇراتتى.

ئىشىك ئېچىلىپ ئۆيگە ئۇنىڭ خوتۇنى كىرىپ كەلدى. قويۇق گىرىملىرى، بوۇدۇر قىلىنىپ سىرىق بويالغان چاچلىرى بۇ ئايالنى زامانغا لايىق چوكانلارغا خاس سالاپەتكە ئىگە قىلغاندەك ئىدى.

-كەلدىڭىزمۇ،-دىدى سەمەتجان قولىدىكى پول سوۇرتكوۇچنى تامغا يۆلەپ قويىۋىتىپ، -چاي دەملەپ بىرەي.

-بولدى، ئۇسسۇمىدىم. كىرلەرنى يۇيۇپ بولدىڭىزمۇ ئ

-يۇيۇپ دەزماللاپ قويدۇم، قايىسسىنى كىيىسىز، ئاچىقىپ بىرەي.

-بولدى، سەل تۇرۇپ ئۆزەم تاللايمەن. بوۇگوۇن پەرىدەنىڭ چىيىغا. قورسۇقۇم ئىچىپ كەتتى. تاماقنى تىزىرەك. ئېتىڭ.

-تەييارلىق قىلىپ قويغان، هازىرلا پىشىدۇ. بىراق شۇ. . . . . .

-نىمە بولدى ؟

-چايغا بارسىڭىز، بالدۇراق يىنىپ كەلسىڭىز بوپتىكەن. يىرىم كىچىدە -تاڭ ئاتاي دىگەندە ئېشىك مۇشتلاپ يۇرسىڭىز ئۇيقۇم ئىچىلىپ كىتىدىكەن. بىلىسىز، ئۇيقۇم ياخشى ئەمەس. ئاران ئۇخلىغاندا بىرلا ئويغۇنۇپ كەتسەم ئۇقۇم قىچىپ ئۇخلىيالماي بەك قىيلىنىپ كىتىمەن.

ئايالنىڭ چىرايلىق كالپۇكلىرى چوۇشەنگىلى بولمايدىغان تەرزدە قىيسايدى. . زەن سالغان ئادەم دىققەت قىلسا بۇنىڭدىكى مەنىدىن جانلار قاقشاپ كىتەتتى.

-شۇنداقمۇ،سىز تىنچى ئۇخلىيالمايدىغان بوپقالدىڭىزما. سىزنىڭ هىچنىمىڭىز ياخشى بولمىسىمۇ، ئۇيقىڭىز بەك ئوبدان. سىز مەن بىلمەيدىغان سەمەتجان ئەمەس. . بارغاندىن كىيىن تازا ئويناپ پۇخادىن چىققاندا كىلىدىغان گەپ. سىزنى ئۇخلىيالمايدىكەن دەپ، چايدىن بۇرۇن يىنىپ كىلىدىغان ئىش يوق.

-ئايال پەرۋاسىزلا شۇنداق دەپ قويۇپ ئۇدۇللا پەرداز ئەينىكىنىڭ ئالدىدىكى يۇمشاق ئورۇندۇققا ئولتۇرۇپ قاش قەلىمىنى قولىغا ئالغاچ دىدى:

-لازىنى كۆپرەك سىلىڭ - هە، لازا بولمىسا تاماق پەقەت ئېغىزىمغا تىتىمايدۇ مىنىڭ.

-بىراق شۇ، -سەمەتجان تەمتىرەپ >-لازا يىسەم ماڭا زىيان قىلىدىكەن. سىزمۇ بىلىسىز، ئاشقازىنىم ئاغرىپ. . . . . شۇڭا ئازىراق سالايمىكىن.

-ۋۇي ما گەپنى. قاچاندىن باشلاپ ئاشقازىنىڭىز ئاغرىيدىغان بوپ قالدى سىزنىڭ. سىزگە زىيان قىلىدۇ دەپ مەنمۇ يىمىسەم بولامتى ئەمىسە. قىززىق گەپ

بولىدە بۇ، زىيان قىلغان بولسا سىز يېمەڭ. بازاردىن نان ئەكىرىپ يەڭ، نانغا لازا سالمىغاندىن كېيىن.

-ۋايجان. دائىم مۇشۇنداق ماڭا زىيان قىلىدۇ دېسەم. . . . -سەمەتجان بىر نىمىلەرنى دەپ غودۇرۇغىنىچە ئاشخانىغا ماڭدى.

-ئەمىسە سىزگە ئاۋال ئىتىپ بېرەي. ئاندىن مەن قورۇپ يەي، شۇنداق قىلسامغۇ بولار. -سەمەتجان ئاشخانا ئىشىكىدىن بېشىنى چىقىرىپ شۇنداق دېدى. ئاپئاق يۈزى بىرتەرەپكە سىڭايان بولۇپ تۇراتتى.

-بولدى بولدى، نىمىلا ئەتسىڭىز تىزىرەك بولۇڭ، كىچىكىپ قالسام بولمايدۇ.

-ھازىرلا تەييار قىلىمەن. ئۆزى ھېچ ئىشقا قولىنى ئەگرى قىلماي ئادەمگە تولاۋەرگەن.

سەمەتجاننىڭ ئاپئاق چىرايى قىزىرىپ كەتتى. خوتۇنىنىڭ ئۇنىڭدىن رازى بولماسلىقى ئاچچىقىنى كەلتۈرۈپ قويغان ئىدى.

-ۋايجان. . . . . ئاپا. . . . . .

خوتۇنىنىڭ قاتتىق چىقىرىشىدىن قورقۇپ كەتكەن سەمەتجان يۈگۈرۈپ دىگۈدەك ئاشخانىدىن چىقتى. خوتۇنى ئىككى قولىنى ئىگەكلىرىنىڭ ئاستىغا جۈپلەپ تۈگۈلگىنىچە تىتىرەپ تۇراتتى. كۆزلىرى چەكچىيىپ چانىقىدىن چىقىپ كېتەي دەپ قالغانىدى.

-نى. . . . نېمە بولدىڭىز، -سەمەتجان خوتۇنىنىڭ ھالىنى كۆرۈپ ئۆزى ئۇنىڭدىنمۇ بەك قورقۇپ كەتكەن ئىدى. ئاقپىشماق چىرايىدا ئادەتتىن تاشقىرى جىددىيلىك چىقىپ تۇراتتى.

-پا. . . پاقا. . . .

-نېمە. . . پاقا. . . .

-تېز بولۇڭ ئۇنى تالاغا تاشلىۋېتىڭ قورقىمەن

سەمەتجان ئالدىغا بىرقەدەم مېڭىپ يەنە كەينىگە چېكىندى.

-تىز بولۇڭ، ئۇنى تىز ئىلىۋېتىڭ، بەك قورقۇپ كەتتىم.

كىچىككىرەك بىر پاقا بۇ ئۆيدىكى جىددىيچىلىكتىن بىخەۋەر ھالدا پوكىنىنى لىپىلدىتىپ تۇراتتى. ئۇنىڭ بۇ ئۆيگە نەدەن كىرىۋالغىنىنى ھېچ ئۇققىلى بولمايتى.

-نىمىگە قاراپ تۇرىسىز، تىز بولۇڭ دەيمەن تىز، -خوتۇنى يىغلامسىراپ ئۇنىڭغا ئاچچىق بىلەن ۋاقىرىدى. ، -قورقۇپ ئۆلەي دىدىم،

سەمەتجان بىر خوتۇنغا، بىر پاقىغا قاراپ تىترىگىنىچە ئالدىغا بىر قەدەم مىڭىپ توختاپ قالدى. پاقا ئۇنىڭ كۆزلىرىگە بارغانسىرى يوغىناپ كىتىۋاتقاندەك كۆرۈنىۋاتاتتى. ئۇ يەنە بىر قەدەم ماڭاي دەپ تۇرىشىغا پاقا سەمەتجانىنىڭ ئالدىغا دىككىدە بىر سەكرەپ نۇرسىز كۆزلىرىنى ئۇنىڭغا تىكىپ قاراپ تۇردى. سەمەتجان مەڭدەپ كەتتى ۋە سەت ئاۋازشدا چىقىرىۋەتتى :

-ۋايجان. . . . -ئۇ شۇنداق چىقىراپ ئۇرنىدا مىخلاپ قويغاندەك تۇرۇپلا قالدى. قورقۇنچتىن كۆز ئالدى قاراڭغۇلۇشۇپ كەتتى.

-تىز بولۇڭ، نىمە لامزەللىدەك تۇرىسىز، بەك قورقۇپ كەتتىم.

-سىز قورقسىڭىز مەن قورقمامدىكەنمەن، ما گەپنى. -سەمەتجانىنىڭ گىپى تۈگىشى بىلەن پاقا سەكرەپ ئۇنىڭغا قاراپ ئۆمىلەشكە باشلىدى.

-ۋايجان، ۋاي خۇدايىم، جىنىم چىقاي دىدىغۇ. -خوتۇنى چىقىراپ بايىقى جايىدا تۈگۈلۈپ قاراپ تۇراتتى.

-ۋىيەي خۇدايىم، نىمانداق سەت بىرنىمە بۇ، -سەمەتجان شۇنداق دەپلا پارتلا قىلىپ تالاغا قاچتى. ئۇنىڭ قاچقىنىنى كۆرگەن ئايالىمۇ سوڭدىشىپلا تالاغا يۈگەردى. دەرۋازا ئالدىغا چىقىپ جەھلى بىلەن يۈگۈرۈپ كىتىۋاتقان ئىرىگە قاراپ كۆزلىرىدىكى ياشنى توختىتالماي قالدى، ئاندىن ئۆزىنى كاچاتلاشقا باشلىدى.

ئايالىنىڭ كەلمەسكە كەتكەن بىر قىممەتلىك نەرسە ئۈچۈن ئاھ ئۇرۇپ، هازا ئاچقاندەك يىغلاپ نالە قىلىشلىرى سەمەتجانىنىڭ قۇلىقىغا كىرمىدى.

-ئۆيدىن ئۇلارنىڭ ئىككى ياشلىق ئوغلىنىڭ قىقىرىغان يىغىسى ئاڭلاندى. بالىنىڭ ئىچىنىشلىق يىغىسى شەھەرنىڭ ئۆلۈك شاۋقۇنلىرى ئارىسىدا كۆمۈلۈپ قالدى.